

UDK: 378.3(497.6)"1974/1986"
 371.217.4(497.6)"1974/1986"
 Izvorni znanstveni članak
 Primljeno: 31. 3. 2014.
 Prihvaćeno: 13. 11. 2014.

Ideologizacija mladih u Bosni i Hercegovini na primjeru Titova fonda za stipendiranje mladih radnika i radničke djece Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine (1974. – 1986.)

AIDA LIČINA RAMIĆ

Institut za istoriju, Sarajevo, Bosna i Hercegovina

U ovom ćemo radu prezentirati proces ideologizacije mladih u Socijalističkoj Republici Bosni i Hercegovini na osnovi primjera rada *Titova fonda za stipendiranje mladih radnika i radničke djece Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine*. Mlade se ideologiziralo dobro organiziranim i ozbiljno osmišljenim sistemom u kojem je prosvjetna politika igrala značajnu ulogu. U sistemu prosvjetne politike stipendiranje je bilo jedan od instrumenata u ostvarivanju zadanih ciljeva. Titov se fond izdvaja kao dobar primjer jer se po svojoj strukturi organizacije, od savezne do općinske razine, te po obimu poslova udaljio od djelatnosti sličnih institucija. Rad Titova fonda prezentirat ćemo na osnovi arhivske građe te onodobnoga tiska, a za kontekstualizaciju određenih pitanja poslužit će nam odgovarajuća literatura.

Ključne riječi: Titov fond za stipendiranje mladih radnika i radničke djece Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina, Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija, stipendiranje, ideologizacija, omladinske radne akcije.

Ideološki sadržaj rasprostranjen je u svim sferama društva, a posebno je izražen u prosvjeti. Pedagogija, kao znanost koja proučava odgojne i obrazovne procese, nastupa kao znanstveni privid vladajuće ideologije,¹ to jest znanstveni privid onoga što vlast očekuje od odgoja. Prof. dr. Milan Polić u svojim djelima ističe da odgoj mora imati neku svrhu koja je upućena prema odgajaniku. Ta svrha dolazi do izražaja kada se koristi u jednom pravcu u institucionalnom odgoju. Tom su prilikom ustanove najčešće

¹ Etimološki je riječ "ideologija" grčkoga podrijetla i sastoji se od dva dijela: *idea*, "ideja" i *logos*, "znanost". U doslovnom prijevodu to bi značilo nauk o ideji. Ideologija je sistem ideja, predodžbi, pojmova izraženih u različitim oblicima društvene svijesti (politici, moralu, znanosti, umjetnosti, religiji, filozofiji). Ovaj je termin prvi put upotrijebljen u XVIII. stoljeću u djelima francuskih prosvjetitelja, enciklopedista – svoj su nauk nazvali ideologijom. Negativno značenje terminu je dao Napoleon nazvavši tako katedralske filozofe jer je bio nezadovoljan njihovim radom. Prema marksistima, razlikuje se nekoliko značenja pojma ideologija, od kojih su dva najčešća: 1. ideologija je ukupna duhovna nadgradnja nad materijalno-ekonomskom bazom i 2. ona je iskrivljena svijest o stvarnosti. "Ideologija", Risto TUBIĆ, *Enciklopedijski rječnik marksističkih pojmova*, Sarajevo, 1974., 140.-142.

pod upravom vlasti koje odgoj žele kontrolirati da bi ga podredile svojim interesima. To je posebno karakteristično za nedemokratske vlasti, koje rezultate odgojnih mjera koje se pokazu nepovoljne po njih ciljano suzbijaju.²

Ako promatramo život u socijalističkoj Jugoslaviji u prvim godinama nakon Drugoga svjetskog rata, uvidjet ćemo da je on obilježen potpunom reorganizacijom uređenja države na svim poljima (kulturnom, ekonomskom, političkom) prema komunističkim revolucionarnim načelima po uzoru na Sovjetski Savez (SSSR). Te su se prilike promijenile nakon 1948., tj. nakon donošenja Rezolucije Informbiroa i sukoba s SSSR-om. Zaokret je nastupio u svim područjima, pa tako i u prosvjetnoj politici. Posebna se pozornost posvećivala mladim ljudima, odnosno njihovu ideološko-političkom usmjeravanju, ali ne u tolikoj mjeri kao prije.³ Zapravo, i na tom je polju započela transformacija u skladu s načelima novoga samoupravnog socijalizma radi izgradnje novoga socijalističkog čovjeka.

Ideologizacija mladih ostvarivala se višestruko i različitim sredstvima od najranije dobi. Od tiska, preko prosvjete (kroz dirigirane nastavne planove i programe, naglašenim zanimanjem za proučavanje nacionalne povijesti kroz predmetnu nastavu, ideološko usmjeravanje nastavničkoga kadra, obilježavanje i proslavu važnih datuma i državnih praznika u školama i slično),⁴ angažiranjem mladih ljudi u omladinskoj organizaciji, pa potom u Partiji, radom u društveno-političkim organizacijama, organiziranjem radnih akcija i slično. Naprimjer, učenici prvih razreda odmah su postajali pioniri i dobivali pionirske knjižice, koje su izgledom podsjećale na one partijske. Savez pionira postao je prva organizacija s kojom su se susretale najmlađe generacije i ujedno je imao važnu funkciju u ideološkom oblikovanju mladih ljudi. Velika se pozornost pridavala tekovinama Narodnooslobodilačke borbe, partizanima, osobito Titu, čija se slika nalazila u svakoj učionici te je bio prisutan u različitim segmentima djetinjstva, kroz tisak, priredbe, putovanja, posjete Kumrovcu i slično. Na taj se način sigurno gradio Titov kult i preko školstva. Pionirska je organizacija obuhvaćala djecu od sedme do četrnaeste godine.⁵ Nakon završenog osnovnoškolskog obrazovanja, ulaskom u pubertet, odnosno upisom u srednju školu, učlanjivali su se mladi ljudi u Savez socijalističke omladine Jugoslavije (SSOJ), organizaciju koja je nastavljala ideološki utjecaj na njih. Savez socijalističke omladine Jugoslavije bio je uzlazna stepenica prema Savezu komunista (SK) kao najvišoj ideološko-političkoj organizaciji. On je i svoje djelovanje zasnivao na programu SK. Obuhvatio je mlade ljude od 14 do 25 godina, odnosno do završetka školovanja.⁶

² Milan POLIĆ, *K filozofiji odgoja*, Zagreb, 1993., 21.; ISTI, *Odgoj i svije(s)t*, Zagreb, 1993., 127.-132.

³ Muhamed NAMETAK, *Kulturni tokovi i stvaranje "socijalističkog društva" u Bosni i Hercegovini od 1945. do 1952. godine*, magistarski rad, Filozofski fakultet u Sarajevu, Sarajevo, 2012., 109.

⁴ Vidi više u: Snježana KOREN, *Politika povijesti u Jugoslaviji (1945-1960)*, Zagreb, 2012.

⁵ Radina VUČETIĆ, *Koka-kola socijalizam. Amerikanizacija jugoslovenske popularne kulture šezdesetih godina XX veka*, Beograd, 2012., 306.-307.; Igor DUDA, "Djeca socijalističke domovine. Izgrađivanje pionirske tradicije u Hrvatskoj 1950-ih godina", u: *Socijalizam na klupi. Jugoslavensko društvo očima nove postjugoslavenske humanistike*, ur. Lada Duraković i Andrea Matošević, Pula – Zagreb, 2013., 77.-101.

⁶ "Omladinski pokret Jugoslavije", *Mala enciklopedija Prosveta*, tom 2, Beograd, 1986., 91.-93.

Kao poseban oblik ideologizacije mladih može se promatrati stipendiranje. Ono je bilo instrument u službi prosvjetne politike, koja je bila planska i dirigirana. Stipendije se, općenito gledano, formiraju da bi ostvarile osnovne namjere stipenditora kroz jasno utvrđene kriterije koje su kandidati morali ispuniti da bi dobili stipendiju. Stipendiranje u Jugoslaviji, pa samim time i u Bosni i Hercegovini (BiH), država je strogo kontrolirala i usmjeravala, čak i kada su stipendije dodjeljivale strane vlade, jer su se stipendisti pomno birali po strogim kriterijima.⁷

Posebno mjesto u sistemu stipendiranja i u Jugoslaviji u Socijalističkoj Republici (SR) BiH, kao njezinoj sastavnoj jedinici, zauzimao je *Titov fond za stipendiranje mladih radnika i radničke djece*. U to su vrijeme djelovali i drugi fondovi slične namjene⁸, ali se Titov fond isticao po broju stipendija koje je dodjeljivao te po činjenici da je bio organiziran na svim državnim razinama, od savezne do općinske.⁹ Njegova osnovna djelatnost bila je usmjerena na dodjelu stipendija, prvobitno djeci radnika i mladim radnicima, a poslije i djeci drugih radnih ljudi, kao i djeci radnika na radu u inozemstvu. Preciznije, stipendije su se dijelile djeci koja su pohađala srednje škole i fakultete te mladim ljudima, radnicima, do 30. godine za usavršavanje na fakultetima.¹⁰

Kroz rad Titova fonda nastojale su se ostvariti višestruke funkcije: odgojno-obrazovna, kadrovska, socijalna i ideološko-politička. Kriteriji na osnovi kojih se određivalo komu će se dodijeliti stipendija samo su jedan od segmenata koji je usmjeravao djelovanje Titova fonda. Od potencijalnih stipendista očekivalo se da ostvaruju odličan uspjeh u radu i učenju, da imaju odgovarajuća materijalna primanja,¹¹ odnosno da

⁷ Aida LIČINA RAMIĆ, "Stipendiranje u Bosni i Hercegovini", *Historijska traganja*, 2012., br. 9, 47.-59.

⁸ Većina privrednih i društvenih organizacija dodjeljivala je srednjoškolicima i studentima stipendije za školovanje. Pri nekima od njih osnivali su se i posebni fondovi za tu namjenu. Nekada su ti fondovi nosili ime po nekoj istaknutoj ličnosti, na primjer *Fond "Hasan Brkić"*, koji je osnovan 1965., nakon njegove smrti, pri Univerzitetu u Sarajevu da stipendira i nagrađuje studente. Iz tog su se Fonda počele dodjeljivati *Zlatna i Srebrna značka* za najbolje studente, koje se dodjeljuju i danas. Neki su fondovi imali humanitarni karakter, pa je 1965. osnovan *Fond 7. juni 1965.*, koji je stipendirao djecu poginulih rudara u rudniku Kakanj, jami Orasi. Fond istoga karaktera osnovan je nakon velike nesreće u jami Raspotočje u Zenici pod nazivom *Fond 12. maj 1983.* stipendirao je djecu poginulih rudara. Više u: Arhiv Bosne i Hercegovine, Sarajevo (dalje: ABiH), Titov fond za stipendiranje mladih radnika i radničke djece Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine (dalje: TFSMRRD SR BiH), Komisije Titovog fonda SR BiH, Molbe za dodjelu stipendija djeci poginulih rudara rudnika Zenica; *Kakanj – monografija*, ur. Miodrag Čanković, Sarajevo, 1987., 242., 243.; službena stranica Udruženja dobitnika Zlatne značke Univerziteta u Sarajevu (<<http://www.zzuns.org/?p=617>>).

⁹ Od 1974. do 1986. Titov fond SR BiH dodijelio je 3748 stipendija, što u odnosu na 31 844 stipendije, koliko je dodijeljeno na razini Jugoslavije, čini 11,77%. Više o Titovu fondu, njegovu radu i organizaciji u: Aida LIČINA RAMIĆ, "Titov fond za stipendiranje mladih radnika i radničke djece SR Bosne i Hercegovine (1974–1986)", *Historijska traganja*, 2013., br. 11, 9.-127.

¹⁰ *Isto*.

¹¹ *Pravilima Titovog fonda*, kao i *Statutom*, točno je određeno da svaki kandidat za stipendiju mora zadovoljavati i kriterije o imovinsko-materijalnom statusu – prihodi po članu obitelji nisu smjeli prelaziti zadanu vrijednost. U prvoj godini dodjele stipendija (1974.) prihodi po članu domaćinstva nisu smjeli biti viši od 800 dinara. Taj se iznos revidirao iz godine u godinu u skladu s ekonomskim prilikama u zemlji, a od 1983. nije se više iskazivao u brojkama nego u postocima, što je bilo posljedica inflacije. Više u: *isto*, 99.

zadovoljavaju moralno-političke kvalitete te da su ujedno odabirom svojega budućeg zanimanja nastojali pratiti kadrovske potrebe privrede jugoslavenskoga društva.

Ideološki sadržaj stipendije Titova fonda nije bio dominantan prilikom dodjele stipendija, on se više ostvarivao nakon što kandidat postane stipendist kroz brojne aktivnosti koje su organizirane u radu Fonda. Stipendisti Titova fonda trebali su se uklopiti u sliku zamišljene *samoupravne socijalističke ličnosti*, od koje se očekivalo aktivno angažiranje u društveno-političkom radu, sudjelovanje u omladinskim radnim akcijama (ORA) u sklopu brigade Titova fonda i prisutnost prilikom obilježavanja jubileja, vezanih uz ličnost Josipa Broza Tita i rad Fonda, te u nizu drugih aktivnosti. Titov je fond stoga svojim djelatnostima značajno sudjelovao u ideologizaciji *mladih*¹² u BiH.

Ideološko-politička funkcija Titova fonda

U *Pravilniku o jedinstvenim kriterijumima Titovog fonda Jugoslavije* istaknuto je da svi "kandidati za stipendije Titovog fonda, kao i uža porodica djece radnika, treba da posjeduju zadovoljavajuće moralno-političke kvalitete i da su aktivni u izgradnji socijalističkog samoupravljanja".¹³

Pod moralno-političkom podobnošću budućih stipendista podrazumijevalo se (...) da su aktivni u izgradnji samoupravnog socijalizma, na jačanju socijalističke solidarnosti i da su spremni braniti svoju socijalističku domovinu. Ove odlike ogledaju se u aktivnom radu u samoupravnim društveno-političkim organizacijama (SKJ, Savez sindikata, SSRNJ, SOJ¹⁴ i dr...), u uvažavanju društvenih normi ponašanja, primjerenom radu u ličnom životu, spremnosti da se učestvuje u izgradnji zemlje (omladinske i druge akcije i dr) i drugim pozitivnim osobinama.¹⁵

¹² Pojam *omladinajma* različito značenje ovisno o društveno-povijesnom kontekstu. U socijalizmu je to kategorija, najčešće društvena, koja se odnosi na mlade ljude od 14 do 27 godina, tj. do dobi kada započinju radni odnos odnosno počinju primati novčanu naknadu. Termin *mladi* ima šire značenje i obuhvaća, osim omladine, i one mlade ljude koji su znatno prije stupili u proces rada, odnosno mlade radnike koji se kao kategorija razlikuju od *omladine*. S obzirom na to da je Titov fond, kao društveno-politička organizacija, pored djece radnika stipendirao i mlade radnike do 30 godina te ih na taj način integrirao u obrazovni proces, u radu smo se opredijelili za korištenje termina *mladi*. "Omladina", *Politička enciklopedija* (dalje: *PE*), ur. Milutin Srdić, Beograd, 1975., 673.; "Omladina", Radomir LUKIĆ i Miroslav PEČUJLIĆ, *Sociološki leksikon*, Beograd, 1982., 421.-423.; "Omladina", *Pedagoški leksikon*, ur. Anka Jakšić, Beograd, 1996., 339.

¹³ ABiH, TFSMRRD SR BiH, Opšta arhiva 1974., Pravilnik o jedinstvenim kriterijumima za izbor stipendista Titovog fonda, Beograd, 1974. (nesređena građa).

¹⁴ Skraćenica SOJ odnosi se na Savez omladine Jugoslavije. U vrijeme kada je nastao dokument iz kojega je preuzet ovaj citat Savez omladine Jugoslavije, kao društveno-politička organizacija, nije više postojao pod tim imenom jer su se u studenom 1974. Savez omladine Jugoslavije i Savez studenata Jugoslavije ujedinili u jedinstvenu omladinsku organizaciju Savez socijalističke omladine Jugoslavije (SSOJ). "Savez omladine Jugoslavije", *PE*, 938.; "Omladinski pokret Jugoslavije", 91.-93.

¹⁵ ABiH, TFSMRRD SR BiH, Sjedinica Izvršnog odbora Skupštine Titovog fonda SR BiH (VI, 18. 4. 1975.), Izvještaj o radu Titovog fonda SR Bosne i Hercegovine za 1974. godinu.

Moralno-politička podobnost kandidata dokazivala se na osnovi mišljenja i preporuka organizacija kojima su pripadali. Uz sve dokumente kandidati su morali priložiti i obrazac koji su ispunili za djecu radnika SSO i posebno za njihove roditelje Savez sindikata, Socijalistički savez radnog naroda (SSRN) ili Udruženje penzionera, ovisno o tome je li roditelj bio radnik ili umirovljenik. Za mlade su radnike isti obrazac ispunjavali SSO i Savez sindikata. Poslije, kada je osnova za dodjelu stipendija znatno proširena, obrasce koji sadrže ocjenu moralno-političke i društvene aktivnosti popunjavali su, pored SSO-a i Saveza sindikata iz organizacija udruženog rada iz koje se kandidat predlaže, još i radna zajednica, zemljoradnička zadruga i mjesna zajednica, ovisno o kojoj se kategoriji mladoga radnika radilo. U spomenutom obrascu organizacije su donosile mišljenje o moralno-političkom stanovištu te osobe.¹⁶

Ako preporuke iz tih obrazaca nisu bile pozitivne, stipendist nije mogao dobiti stipendiju bez obzira na to što je ispunjavao kriterije o materijalnom stanju i uspjehu u učenju. Prilikom istraživanja zabilježili smo samo jedan slučaj odbijanja dodjele stipendije zbog negativne preporuke. To je slučaj Zdravke R. iz Konjica, koja nije dobila stipendiju jer joj je otac bio *moralno-politički nepodobna ličnost*. U dokumentu stoji samo da je Zdravka R. podnijela žalbu Predsjedništvu Titova fonda na odluku odbora Titova fonda u Konjicu, koja se temelji na osnovi negativne karakteristike iz mjesne zajednice Orahovica. Njezina molba nije uvažena, premda je istaknuto da je članica ansambla "Djevojke s Neretve" te da je angažirana i u drugim aktivnostima. U dokumentu je rukom dopisano:

- (...) – od SO Konjic dobila je kredit za srednju školu a nije digla ni jednu ratu
 – Podnijela lažnu dokumentaciju
 – otac često kažnjavan.¹⁷

S obzirom na to da je većina savjeta Titova fonda u općinama bila slabo ili nako organizirana, i aktivnost je u tom pitanju bila skromna. Većina poslova svodila se na praćenje uspjeha u učenju, a društveno-politička angažiranost stavljena je u drugi plan. Stipendisti su se uglavnom školovali u drugoj općini, pa i izvan Republike, te je s njima bilo teško ostvariti komunikaciju, što je dodatno kompliciralo cijelu situaciju.¹⁸

Društveno-politička djelatnost stipendista u prvim godinama samo se pratila i nije bilo konkretnijih pokušaja njihova animiranja za aktivnije društveno-političko

¹⁶ ABiH, TFSMRRD SR BiH, Sjednice Izvršnog odbora Skupštine Titovog fonda SR BiH (XIV, 13. 4. 1976.), Podsjetnik za sprovođenje konkursa za izbor stipendista Titovog fonda; ABiH, TFSMRRD SR BiH, Sjednice Predsjedništva Skupštine Titovog fonda SR BiH (IX, 10. 5. 1983.), Podsjetnik za sprovođenje konkursa za izbor stipendista Titovog fonda SR BiH za školsku 1982/83. godinu.

¹⁷ ABiH, TFSMRRD SR BiH, Sjednice Predsjedništva Skupštine Titovog fonda SR BiH (XX, 12. 11. 1984.), Molbe i žalbe na odluke Titovog fonda SR BiH; ABiH, TFSMRRD SR BiH, Komisije Titovog fonda SR BiH, Molbe i žalbe za školsku 1983/84. godinu.

¹⁸ ABiH, TFSMRRD SR BiH, Normativni akti Titovog fonda SR BiH, Izvještaj o radu Titovog fonda SR BiH za 1979. godinu; ABiH, TFSMRRD SR BiH, Normativni akti Titovog fonda SR BiH, Izvještaj o radu Titovog fonda SR BiH za 1980. godinu; ABiH, TFSMRRD SR BiH, Normativni akti Titovog fonda SR BiH, Izvještaj o radu Titovog fonda SR BiH za 1981. godinu; ABiH, TFSMRRD SR BiH, Sjednice Predsjedništva Skupštine Titovog fonda SR BiH (VIII, 21. 4. 1983.), Izvještaj o radu Titovog fonda SR BiH za 1983. godinu.

angažiranje. Stipendisti su aktivnost na tom polju dokazivali prije dodjele stipendije te se podrazumijevalo da su već uključeni u rad neke od društveno-političkih organizacija. Stogata stavka nije uvelike utjecala na odluke o oduzimanju stipendija zbog, naprimjer, neispunjavanja uvjeta koje je Titov fond postavio u vezi s uspjehom u učenju. To se vidi iz konkretnih primjera iz školske godine 1977./78.: na primjer, Bogdan P. iz Dervente tražio je da mu se stipendija nastavi isplaćivati premda nije završio treću godinu studija i uspješno se upisao u četvrtu. Kao razlog iznosi da je bio bolestan te da ima tešku obiteljsku situaciju. Osim toga, ističe da je društveno-politički angažiran. Sličan je slučaj i Borisa M., koji nije uspio završiti prvu godinu Medicinskoga fakulteta u Sarajevu zbog bolesti. Traži da mu se odobri stipendija te također ističe da je društveno-politički angažiran. Isti je slučaj i Merime P. Molba je odbijena svim stipendistima bez obzira na to što je istaknuto da su društveno-politički aktivni. Prema tome, možemo zaključiti da su odlučujući kriteriji bili oni vezani za uspjeh u učenju ili materijalno stanje, a ne za društveno-političku djelatnost.¹⁹ Taj kriterij postaje bitan tek kada se ispune prva dva. Poticanje društveno-političkoga angažiranja stipendista započinje tek nakon odluke o dodjeli stipendije. Na sličan nas zaključak navode i primjeri iz kasnijega razdoblja, iz školske godine 1984./85., kada se prilikom obrazloženja rješavanja molbi stipendista za povratak stipendije kaže da se one uglavnom uvažavaju onima koji su izgubili jednu godinu zbog nepoloženog ispita ili parcijalnog ispita, a slabog su materijalnog stanja. Takav je i slučaj Azre C. iz Livna, koja je povrat stipendije tražila jer se u međuvremenu udala i rodila dijete te je živjela s mužem u podstanarskom stanu, s malim primanjima.²⁰

Titov je fond ostvarivao idejno-političku funkciju ne samo zbog niza aktivnosti koje je provodio u svojem radu ili zato što je to u kriterijima tako utvrđeno nego i zbog toga što je nosio Titovo ime. To mu je osiguravalo određenu društvenu i političku pozicioniranost, osobito u vrijeme kada dolazi do inicijative o osnivanju Fonda, a ubrzo i do njezine realizacije, početkom 1970-ih. S druge strane, njegovo je osnivanje ujedno doprinosilo promociji kulta ličnosti Josipa Broza Tita. Titov *lik i djelo* isticali su se u svim dokumentima Fonda. Prilikom obilježavanja jubileja iz njegova života i Titov je fond aktivno sudjelovao različitim aktivnostima. Naposljetku, i Fond je osnovan povodom obilježavanja Titova 80. rođendana (1972.), koji se te godine prvi put proslavljao odvojeno od Dana mladosti.²¹ S obzirom na to da je ličnost Josipa Broza Tita bila integrirajući element u zemlji, ne treba iznenađivati činjenica da se uvijek u vrijeme političke, ekonomske ili društvene krize naglašeno isticalo veličanje njegova lika i djela. Osnivanje Titova fonda ne može se promatrati izvan društveno-političkih događanja, jer je njegovu formiranju prethodio niz važnih društvenih i političkih pre-

¹⁹ ABiH, TFSMRRD SR BiH, Komisije Titovog fonda SR BiH, Pregled podnesenih zahtjeva stipendista Titovog fonda SR BiH.

²⁰ ABiH, TFSMRRD SR BiH, Komisije Titovog fonda SR BiH. Molbe stipendista Titovog fonda za odobrenje nastavka isplate stipendija u školskoj 1985/86. godini.

²¹ Momčilo MITROVIĆ, "Osamdeseti rođendan Josipa Broza Tita", *Tokovi istorije*, 2008., br. 3-4, 241.-242.; A. LIČINA RAMIĆ, "Titov fond za stipendiranje", 20.

viranja: od studentskih demonstracija 1968., nakon kojih se postupno povećavao broj stipendija i kredita, preko cestovne afere 1969. do obračuna s pristašama masovnoga pokreta odnosno hrvatskoga proljeća u Hrvatskoj, kao i s liberalima u Srbiji. U takvim je prilikama dočekana 1972., kada se rodila ideja o osnivanju Fonda. Osim toga, osnivači Fonda bile su najvažnije društveno-političke organizacije, savezne i republičke: SK, SSRN, Savez sindikata, SSOJ, Savezna skupština i Privredna komora.²²

Godine 1977., kada se obilježavao Titov 85. rođendan i 40. godišnjica njegova vodstva SK Jugoslavije, pripremljen je poseban program u okviru Fonda na saveznoj i republičkoj razini. Programom je bilo predviđeno da se Titovi stipendisti angažiraju na promoviranju njegova djela te je istaknuto da

(Titovi stipendisti) će se proširivanjem svojih znanja osposobiti da budu nastavljači Titovog dela. Inspirisani njegovim delom, izražavajući neograničenu ljubav prema njemu kao čoveku, kao vodji Partije i državniku svetskog glasa, doprineće rezultatima svoga rada u jubilarnoj godini da ime Tita bude stalan poziv u borbi za nove radne pobeđe.²³

Tako postavljen program imao je zadatak omasoviti članstvo Titova fonda, podijeliti im članske iskaznice, dodijeliti diplome i zahvalnice najboljim stipendistima. Pored tih, planirane su i druge aktivnosti za stipendiste Titova fonda, koje su ujedno značile i jačanje njihove društveno-političke angažiranosti. One su podrazumijevale osnivanje omladinske radne brigade (ORB) *Stipendisti Titovog fonda*, organiziranje razgovora s prvoborcima i bliskim Titovim suradnicima u školama i na fakultetima te, u suradnji s osnovnim organizacijama SK, rad na pristupanju što većega broja stipendista Titova fonda u SK. Predviđene su djelatnosti imale za cilj ojačati društveno-političku aktivnost stipendista, a obilježavanje Titova jubileja poslužilo je kao odličan povod za njihovu promociju. Slična je djelatnost organizirana i na republičkoj razini. Stipendiste je trebalo poticati, među ostalim, da se prilikom izbora diplomskih i seminarskih radova opredjeljuju za teme iz radničkoga i revolucionarnoga pokreta u Jugoslaviji, narodnooslobodilačkoga rata i revolucije i o razvoju samoupravne socijalističke i nesvrstane Jugoslavije.²⁴

O tome koliko su se uspješno provodile odredbe ovoga programa nema podataka, ali iz nekih drugih aktivnosti možemo pretpostaviti da je njihova realizacija tekla sporo i nedosljedno. Prije svega, većina savjeta u općinama u to je vrijeme bila nefunkcionalna. Nisu imali riješena administrativno-tehnička pitanja ili im je nedostajalo sredstava, ideja ili aktivnosti. Nema podataka o tome jesu li se stipendisti opredjeljivali za izbor spomenutih tema u svojim seminarskim i diplomskim radovima.

²² Društveni dogovor o osnivanju Titovog fonda za stipendiranje mladih radnika i radničke dece, *Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije* (dalje: *SL SFRJ*), 28/1973., 914.-916.

²³ Arhiv Jugoslavije, Beograd (dalje: AJ), Titov fond za stipendiranje mladih radnika i radničke dece (dalje: TFSMRRD), F1, Predlog programa o aktivnosti organa Titovog fonda SFRJ u jubilarnoj 1977. godini (nesređena građa).

²⁴ ABiH, TFSMRRD SR BiH, Komisije Titovog fonda SR BiH, Program aktivnosti organa Titovog fonda SR BiH u jubilarnoj 1977. godini, Sarajevo, februar 1977. godine.

Pored programa za obilježavanje jubilarного rođendana Josipa Broza Tita 1977., iduće godine Brozu upućeno pismo stipendista povodom 86. rođendana u kojem je, među ostalim, istaknuto da stipendisti svojim zalaganjem doprinose društvenomu ugledu Fonda.²⁵

Društveno-politički angažman u Titovu fondu intenzivirao se u godinama nakon Titove smrti. Naime, 1980. bila je prijelomna godina u radu Fonda. U godini smrti Josipa Broza Tita nastupio je snažan zamah u radu svih segmenata Titova fonda. Broj članova Fonda SR BiH gotovo se učtverostručio: sa 44600 članova 1979. zabilježen je porast na 198114 članova 1980. godine. Slično se dogodilo i u Titovu fondu Jugoslavije, odnosno na saveznoj razini, gdje je članstvo udvostručeno: 1979. bilo ih je 841591, a 1980. godine 1999101. Usporedno s povećanjem broja članova 1980. zabilježen je i porast uplata članarina te darova za Fond povodom Titove smrti. Porast članstva vezan je isključivo za Titovu smrt, jer je već 1981. u Titovu fondu SR BiH bilo tek 14506 novih članova.²⁶ Osim članstva i članskih uplata, nakon 1980. osjetno je izražen angažman na većoj društveno-političkoj djelatnosti stipendista Titova fonda kroz različite aktivnosti. Tomu je vjerojatno doprinosila već razgranata i dobro formirana organizacija Fonda na svim razinama vlasti, a posebno na općinskoj. Konkretna aktivnost u Titovu fondu SR BiH na ovom polju provodila se organiziranjem brigade stipendista Titova fonda, koja je sudjelovala u četiri omladinske radne akcije: ORA *Sanica* '82, ORA *Podrinje – Kolubara* '83, ORA *Zvornik* '86 i ORA *Banjaluka* '87.²⁷

Omladinske radne akcije organizirane su u Jugoslaviji još tijekom, a osobito nakon Drugoga svjetskog rata. Najveće radne akcije bile su do 1953., a neke od njih bile su ORA Brčko – Banovići, ORA Šamac – Sarajevo, ORA Doboj – Banja Luka. Nakon 1953. organizirale su se uglavnom manje radne akcije do 1958., kada počinje ORA Bratstvo – Jedinstvo, gradnja autoceste Beograd – Zagreb. Tijekom 1960-ih i 1970-ih organizirane su brojne savezne, republičke i lokalne omladinske akcije. Omladinske su radne akcije u prvim godinama imale neospornu ekonomsku važnost, prije svega jer je besplatna radna snaga bila neophodna uslijed nedostatka mehanizacije. Međutim, bitan je i njihov odgojni i idejno-propagandni značaj. Osim toga, služile su za vrbovanje radne snage za jugoslavensku industriju.²⁸ Svaka radna akcija sastojala se od dva dijela. Prvi je činio fizički rad, a drugi kulturni, obrazovni, zabavni i idejno-politički. Radne su akcije služile u razvijanju osjećaja *zajedništva* u mladih ljudi. Osamdesetih godina nije nedostajalo mehanizacije, kao što je to bio slučaj 30 godina prije, odnosno 1950-

²⁵ AJ, TFSMRRD, F 1, Pismo Titu povodom 86. rođendana, 23. 5. 1978. godine.

²⁶ Ovakav nagli skok u porastu broja članova zabilježen je i u drugim društveno-političkim organizacijama, na primjer u SK, pa je SKBiH 1980. primio 48 480, a SK Jugoslavije 200 000 novih članova. Janko PLETERSKI...et al. *Istorija Saveza komunista Jugoslavije*, Beograd, 1985., 464.; Zdravko ANTONIĆ... et al. *Istorija Saveza komunista Bosne i Hercegovine*, knj. II, Sarajevo, 1990., 214.; A. LIČINA RAMIĆ, "Titov fond za stipendiranje", 20.

²⁷ ABIH, TFSMRRD SR BiH, Radne akcije Titovog fonda SR BiH.

²⁸ Ivana DOBRIVOJEVIĆ, "Između ideologije i pop kulture. Život omladine u FNRJ 1945–1955", *Istorija XX veka*, 28/2010., br. 1, 119.-123.

ih, stoga radne akcije dobivaju izraženiji idejno-politički i odgojni značaj. Upravo su tomu služile i akcije na koje je bila upućena brigada Titova fonda SR BiH.²⁹

Prva brigada Titova fonda SR BiH osnovana je 1982. zbog sudjelovanja u ORA *Sanica '82*. Radna se akcija održavala u Ključu i radilo se na pošumljavanju zemljišta. Brigada *Stipendisti Titovog fonda* sastojala se od 42 brigadira. Prilikom njihova izbora vodilo se računa prije svega o tome da su društveno-politički aktivni. Prije odlaska na ORA *Sanica '82* stipendisti su se okupili u Sarajevu na Grbavici, gdje su bili smješteni u okviru ORA *Sarajevo moje*. Za to su vrijeme sudjelovali i u toj radnoj akciji, na radilištu na Trebeviću. Osim toga, obavili su pripreme neophodne za polazak u Ključ, pregled i cijepjenja. Prvoga su dana posjetili i Spomen-park Vraca, gdje su prisustvovali satu povijesti te položili vijenac na spomen-obilježja palim borcima i žrtvama fašističkoga terora.³⁰ Tijekom boravka u Sarajevu izdali su prvi broj brigadnoga biltena te formirali aktiv SK. Ovo upućuje na to da je organiziranje sudjelovanja stipendista u radnoj akciji *Sanica '82* moguće okarakterizirati ideološko-političkom propagandom, što potvrđuje i posjet Muzeju Drugog zasjedanja AVNOJ-a u Jajcu.³¹ Na toj je radnoj akciji, osim fizičkoga rada, pripremana i bogata društvena aktivnost koja je sadržavala različite oblike idejno-političkoga osposobljavanja i marksističkoga obrazovanja, kulturni, obrazovni i sportski sadržaj. Omladinskom se akcijom željelo doprinijeti stvaranju "... osnovne predstave za bratstvo i jedinstvo, zajedništvo i drugarstvo svih brigadira..." jer je to najveća "... politička i društvena vrijednost ORA". Idejno-političko djelovanje i marksističko obrazovanje imalo je za cilj da "... djeluje na izgrađivanju samoupravne socijalističke svijesti i da se kroz razne oblike rada jača akciona, organizaciona i kadrovska osposobljenost mladih". Navedeni su se ciljevi ostvarivali preko omladinske političke škole, usmenih novina, predavanja i aktiva SK i SSO-a.³²

Program omladinske političke škole bio je koncipiran tako da su se brigadiri mogli upoznati s najznačajnijim temama vezanim za sistem socijalističkoga samoupravljanja i osnove jugoslavenske vanjske politike. Teme koje su se planirale razmatrati bile su od izučavanja dobrovoljnoga omladinskog rada odnosno svih njegovih aspekata, preko različitih tema povijesno-političkoga karaktera, koje su trebali izlagati istaknuti društveno-politički radnici grada i Republike, do slobodnog izbora teme i njezina produbljivanjem daljnjim čitanjem.

²⁹ Srećko MIHAILOVIĆ, Grujica SPASOJEVIĆ, *Tito na radnim akcijama*, Beograd, 1979.; Desimir MEĐOVIĆ, "Ekonomski značaj dobrovoljnog omladinskog rada", u: Zdravko ANTONIĆ...et al., *Revolucionarni omladinski pokret u Bosni i Hercegovini*, knj. II, Sarajevo, 1984., 76.-95.; Branko PETRANOVIĆ, *Istorija Jugoslavije 1918-1988*, Beograd, 1989., 96., 97.; Slobodan SELINIĆ, "Počeci socijalističkog Novog Beograda - prva faza izgradnje Novog Beograda 1947-1950", *Tokovi istorije*, 2007., br. 4, 75.-96.

³⁰ Posjet tom objektu također je bio određeni ideološki obrazac koji se može vezati uz memorijalnu kulturu koja se prenosi spomenicima. Kompleks Memorijalni park Vraca svečano je otvoren 25. studenoga 1981. prilikom proslave državnoga praznika. Više u: Amra ČUSTO, *Uloga spomenika u Sarajevuu izgradnji kolektivnog sjećanja na period 1941-1945. - komparativna analiza*, Sarajevo, 2013., 63.

³¹ ABIH, TFSMRRD SR BiH, Opšta arhiva, Informacija o učešću Omladinske radne brigade "Stipendisti Titovog fonda Bosne i Hercegovine" na Omladinskoj radnoj akciji "Sanica '82".

³² ABIH, TFSMRRD SR BiH, Radne akcije Titovog fonda SR BiH, ORASanica 82.

Usmene su novine zamišljene da razmatraju aktualna unutarnjopolitička događanja. Osim organiziranja *summita* nesvrstanih, problema narkomanije u mladima i organizacije kongresa SSO-a, sagledavala se i unutrašnjopolitička situacija u zemlji, kao i "(...) mjesto i uloga organizovanih socijalističkih snaga u borbi protiv vanjskog i unutrašnjeg neprijatelja".³³

Sudionici su na omladinskoj akciji imali aktivan društveni, obrazovni i kulturni život. Mladi su mogli sudjelovati u brojnim tečajevima, večerama, posebnim svečanostima, logorskim vatrama, izložbama, natjecanjima, filmskim projekcijama te sportskim aktivnostima.³⁴

Ipak, tijekom održavanja te omladinske radne akcije nije sve proteklo bez problema. Naime, u radu brigade Titova fonda uočene su izvjesne nepravilnosti. Prilikom pošumljavanja, što je bio ove brigade, broj sadnica koje su zadužili njezini članovi nije odgovarao stanju zasađenih sadnica na terenu. To je dovelo do kažnjavanja brigade Titova fonda te izazvalo određene sukobe, osobito s drugim brigadama, koje su, kako stoji u dokumentima, prakticirale isto – samo nisu kažnjene. Taj događaj svjedoči ne samo o lošoj disciplini među pripadnicima brigade Titova fonda nego o općem stanju na ORA *Sanica* '82.³⁵

Radna brigada Titova fonda sudjelovala je 1983. u ORA *Podrinje – Kolubara* '83. U toj je akciji sudjelovalo 47 brigadira Titova fonda, od čega 27 Muslimana, 14 Srba, pet Hrvata i jedan Jugoslaven. Nažalost, podaci o nacionalnoj strukturi brigadira-stipendista ne govore mnogo bez podataka o nacionalnoj strukturi stipendista Titova fonda za tu godinu, koji nisu sačuvani. Brigadaje i taj put organizirana u Sarajevu, u sklopu Savezne omladinske radne akcije (SORA) *Sarajevo* '83, te su tom prilikom brigadiri ORB *Titov fond* sudjelovali i u radu te radne akcije. Također su posjetili Spomen-park Vraca i odslušali sat povijesti.³⁶

Tijekom te akcije stipendisti-brigadiri posjetili su Memorijalni centar "Josip Broz Tito" u Beogradu i položili vijenac na Titov grob (vidi sl. 1 i 2), a 14 brigadira predloženo je za članstvo u SK. Očito je da je ta akcija imala jasnu idejno-političku notu.³⁷

³³ Isto.

³⁴ Isto.

³⁵ ABiH, TFSMRRD SR BiH, Opšta arhiva 1982., Informacija o učešću Omladinske radne brigade "Stipendisti Titovog fonda Bosne i Hercegovine" na Omladinskoj radnoj akciji "Sanica '82".

³⁶ ABiH, TFSMRRD SR BiH, Opšta arhiva 1983., Informacija o aktivnostima ORB "Stipendisti Titovog fonda SR BiH" od konstituisanja do završetka pripreme na SORA *Sarajevo* '83.

³⁷ ABiH, TFSMRRD SR BiH, Radne akcije Titovog fonda SR BiH, ORA Kolubara – Valjevo 83.

Stipendisti Titova fonda u posjetu Kući cvijeća 1983. godine³⁸

Slika 1.

Slika 2.

³⁸ ABiH, TFSMRRD SR BiH, Materijal za izložbu.

Važno je napomenuti da su stipendisti-brigadiri tijekom boravka na toj akciji promovirali i zimske olimpijske igre koje su se trebale održati iduće godine u Sarajevu. Tom je prilikom razdijeljeno oko 200 primjeraka prospekata *Sarajevo* i *Panorame Olimpijade*. Brigadiri su uz to objavili *Bilten ORB Stipendisti Titovog fonda BiH*, na čijoj je naslovnici prikazan olimpijski simbol – pet krugova – a unutar središnjega kruga ucrtana je petokraka sa simbolom Titova fonda, otvorenom knjigom i čekićem. Ispod olimpijskih krugova ucrtana je sarajevska olimpijska pahuljica³⁹ (vidi sl. 3).

Slika 3. Naslovna stranica "Biltena ORB Stipendisti Titovog fonda"

Od 1983. do 1986. napravljena je pauza u slanju *ORB Stipendisti Titovog fonda* na radne akcije, a 1986. brigada je sudjelovala u *ORA Zvornik '86*. Na osnovi izvještaja s te radne akcije može se vidjeti da je zanimanje omladinaca za sudjelovanje radnim akcijama bilo slabije u odnosu na prijašnje razdoblje. Jedan je brigadir Titova fonda vraćen kući zbog slaboga angažmana te je u izvještaju istaknuto da "(...) ovakvi i slični slučajevi ne smiju biti tolerisani". Autor izvještaja komentira da je radna akcija prošla dobro i da "(...) ne postoji kriza dobrovoljnog omladinskog rada nego samo može postojati kriza organizacije dobrovoljnog omladinskog rada"⁴⁰ (vidi sl. 4, 5, 6 i 7).

³⁹ ABiH, TFSMRRD SR BiH, Radne akcije Titovog fonda SR BiH, ORA Kolubara – Valjevo 83.

⁴⁰ ABiH, TFSMRRD SR BiH, Radne akcije Titovog fonda SR BiH, ORA Zvornik 86.

Stipendisti Titova fonda na radnoj akciji "Zvornik '86."⁴¹

Slika 4.

Slika 5.

⁴¹ ABiH, TFSMRRD SR BiH, Materijal za izložbu.

Slika 6.

Slika 7.

Organiziranje brigade Titova fonda i njezino slanje na omladinske radne akcije imalo je iznimno društveno-političko značenje i potvrđivalo je izrazitu idejno-političku funkciju Titova fonda. Ipak, ne može se zanemariti činjenica da je jugoslavensko društvo krajem osamdesetih polako ulazilo u sve dublju krizu, koja se prepoznavala i u organiziranju i provođenju omladinskih radnih akcija.

Iduće je godine ORB *Stipendisti Titovog fonda* upućena na radnu akciju *Banjaluka '87* i tom su se prilikom pokazali veći problemi prilikom organiziranja brigade. Osim što je trebalo dosta vremena da se prikupi potreban broj brigadira (preko 40), 10 je brigadira u zadnji čas otkazalo, pa su se u brigadu morali uključiti i oni koji nisu stipendisti Titova fonda, što se dogodilo prvi put.⁴² Ne možemo sa sigurnošću potvrditi da su se sa sličnim nevoljama susretale i druge radne brigade, ali podatak da Titov fond nije mogao okupiti 40 brigadira za radnu akciju 1987., a 1985. dodjeljivao je 1061 stipendiju, upućuje na izvjesnu stagnaciju zanimanja za te aktivnosti.

Konkretni potezi u pokušaju mjerenja društveno-političke angažiranosti stipendista Titova fonda SR BiH provedeni su 1983. i 1985. organiziranjem dviju anketa. Njima su se pokušale prikupiti informacije o učlanjenosti stipendista u SK, angažiranosti u društveno-političkom radu u školama i na fakultetima, podaci o sudjelovanju na radnim akcijama i slično.

Anketa provedena 1983. među stipendistima koji se školuju u Sarajevu pokazala je da su od 47 anketiranih stipendista njih 60% bili članovi SK Jugoslavije, a 65% stipendista bilo je angažirano u društveno-političkim organizacijama, školama i fakultetima. Veliki broj stipendista sudjelovao je najmanje na jednoj radnoj akciji, republičkoj ili saveznoj.⁴³

Anketa je ponovljena 1985. i bila je znatno širega obima. Upućeno je 950 anketnih listova, a 602 stipendista su ih ispunila i vratila. Prema toj anketi, 187 stipendista bili su članovi SK, odnosno njih 28%. To je iznimno nizak postotak, a opravdavao se činjenicom da je veliki broj anketiranih stipendista tek u prvom razredu srednje škole te stoga nisu ni mogli postati članovi SK. Nešto veći broj stipendista, točnije njih 230, bio je angažiran u organizacijama društveno-političkih organa na fakultetima i u školama. Od svih anketiranih tek je 126 stipendista (20%) sudjelovalo na nekoj od radnih akcija, i to su uglavnom bili učenici.⁴⁴

⁴² ABiH, TFSMRRD SR BiH, Radne akcije Titovog fonda SR BiH, ORA Banjaluka 87.

⁴³ ABiH, TFSMRRD SR BiH, Normativni akti Titovog fonda SR BiH, Izvještaj o radu Titovog fonda SR BiH za 1979. godinu; ABiH, TFSMRRD SR BiH, Normativni akti Titovog fonda SR BiH, Izvještaj o radu Titovog fonda SR BiH za 1980. godinu; ABiH, TFSMRRD SR BiH, Normativni akti Titovog fonda SR BiH, Izvještaj o radu Titovog fonda SR BiH za 1981. godinu; ABiH, TFSMRRD SR BiH, Sjednice Predsjedništva Skupštine Titovog fonda SR BiH (VIII, 21. 4. 1983.), Izvještaj o radu Titovog fonda SR BiH za 1983. godinu; ABiH, TFSMRRD SR BiH, Opšta arhiva 1983., Poziv za sastanak stipendista u Sarajevu 18. 3. 1983. i anketni list; ABiH, TFSMRRD SR BiH, Sjednice Predsjedništva Skupštine Titovog fonda SR BiH (VIII, 21. 4. 1983.), Neka zapažanja iz ankete provedene među stipendistima Titovog fonda SR BiH.

⁴⁴ ABiH, TFSMRRD SR BiH, Sjednice Predsjedništva Skupštine Titovog fonda SR BiH (XXVI, 17. 11. 1985.), Informacija o mišljenjima, sugestijama i primjedbama dobivenim na održanim sastancima i u anketnim listovima stipendista Titovog fonda.

Pokazatelji postupne degradacije u radu Titova fonda javljaju se 1988. u vezi s radom Titova fonda SR Srbije. Taj je republički Fond poslao zahtjev Saveznomu izvršnom vijeću za izradu plakete i značke s likom Josipa Broza Tita, koji je odbijen. U objašnjenju stoji (...) da lik Josipa Broza Tita nije verno prikazan i da plaketa i značka u celini ne ispunjava uslove propisane Zakonom. Komisija je konstatovala da je lik druga Tita, kako je predstavljen na plaketi i znački, neadekvatno likovno rešenje i da u celini plaketa i značka ne zadovoljavaju umetničke i estetske kriterijume.⁴⁵

U istom rješenju nije detaljnije objašnjeno koje to umjetničke i estetske kriterije predložena plaketa i značka ne ispunjavaju. To nije moguće provjeriti zbog nedostupnosti građe Titova fonda Jugoslavije iz te godine. Još je jedna činjenica važna – nema spomena autora ponuđenih umjetničkih rješenja za plaketu i značku ni njihovih opisa.⁴⁶ Postavlja se pitanje kakvo je to likovno rješenje mogao ponuditi Titov fond a da nije zadovoljavao kriterije? Treba imati na umu vrijeme odvijanja ovog događaja, a to je kraj 1988., kada se već otvoreno počinju degradirati savezne institucije, pa i institucija Titova fonda. Upravo je te godine održana i posljednja manifestacija *Dana mladosti*.⁴⁷

Bivši stipendisti s kojima smo imali priliku razgovarati i oni koji su nam odgovarali na upitnike podijeljenih su mišljenja u pogledu toga koliko je Titov fond radio na ideologizaciji mladih. Jedni potpuno negiraju mogućnost da je imao idejno-političku funkciju, a drugi je ne osporavaju. Stipendistica I. Š. istaknula je da je Fond imao isključivo socijalni karakter. Druge dvije stipendistice Titova fonda zauzele su blaže stavove. Sugovornica T. K. istaknula je da je Fond imao socijalni, možda kadrovski karakter, ali nikako politički i ideološki. Svakako treba uzeti u obzir da T. K. pripada prvoj generaciji stipendista, kada idejno-politički značaj stipendije nije bio toliko naglašen u radu sa stipendistima za vrijeme primanja stipendije kao što je to bilo nakon 1980. godine. Stipendistica M. T. naglasila je da smatra da je stipendija “prvenstveno bila kadrovskog, zatim socijalnog, a najmanje političkog karaktera (...) ali u svakom slučaju sva tri”.⁴⁸

U kraćem tekstu objavljenom u zborniku radova *O Titu kao mitu* pribilježeno je i sjećanje Velimira Piškoreca o Titovu fondu:

Nakon odsluženja vojnog roka, u jesen 1986. dolazim na studij u Zagreb. Kao brucoš primam stipendiju Titovog fonda, koja se dodjeljivala omladincima na temelju školskog uspjeha i društveno-političkog angažmana.⁴⁹

⁴⁵ AJ, TFSMRRD, F 16, Rešenje o odbijanju zahteva Titovog fonda SR Srbije o izradi značke i plakete sa likom Josipa Broza Tita, 26. 12. 1988. godine.

⁴⁶ Zakon o upotrebi imena i lika Josipa Broza Tita, SL SFRJ, 51/1984., XL, 1179.-1181.; AJ, TFSMRRD, F 16, Rešenje o odbijanju zahteva Titovog fonda SR Srbije o izradi značke i plakete sa likom Josipa Broza Tita, 26. 12. 1988. godine.

⁴⁷ Prijedlog za ukidanje manifestacije Dana mladosti dan je 1987., a konačna odluka o njezinu ukidanju donijeta je 26. siječnja 1988. godine. Više u: Tvrtko JAKOVINA, “Tito je mladost, mladost je radost”, u: *O Titu kao mitu*, ur. Nevena ŠkrbićAlempijević i Kirsti Mathiesen Hjemdahl, Zagreb, 2006., 170., 171.

⁴⁸ Intervju s T. K., 6. listopada 2011.; Upitnik M. T., 10. listopada 2011.; Intervju s I. Š., 15. rujna 2011.

⁴⁹ Velimir PIŠKOREC, “Sunčanim stazama. Autobiografske bilješke o ideologizaciji mladih u socijalizmu”, u: *O Titu kao mitu*, 469.-476.

Autor u tom tekstu, autobiografskim pristupom, skreće pozornost na sve društvene i političke oblike djelovanja radi ideologizacije omladine u Jugoslaviji. Tu se spominju pionirska organizacija, literarna sekcija, pisanje pjesama u Titovu čast, SSO, radne akcije u kojima je sudjelovao te na kraju i Titov fond, od kojega je primao stipendiju kao student.⁵⁰

Idejno-politička funkcija Titova fonda ogledala se u utvrđivanju moralno-političke podobnosti kandidata i njegove obiteljite angažiranosti stipendista u društveno-političkom radu. U početku njegova rada nije bilo konkretnijih akcija i pokušaja da se poveća društveno-politička aktivnost stipendista, premda je njegovo osnivanje imalo snažnu političku notu jer je ideja o Fondu nastala nakon burnih političkih, ekonomskih i društvenih događanja do 1972. godine. Ipak, puni zamah u društveno-političkom radu Fond dobiva tek od osamdesetih godina. Na tom polju počinje se ostvarivati značajnija interakcija između stipendista i Titova fonda organiziranjem sastanaka i sudjelovanjau radnim akcijama, obilježavanjem jubileja iz Titova života i slično. To je posljedica ne samo bolje organiziranosti i uređenosti Titova fonda na svim razinama, od općinske do savezne, nego i potrebe da se Titov fond, kao organizacija koja promovira *Titov lik i djelo*, aktivnije i konkretnije uključi u ideologizaciju mladih u vrijeme nakon Titove smrti, kada je taj proces ubrzan.

Cilj Titova fonda bio je da se stipendiraju mladi radnici i djeca radnika, djeca drugih radnih ljudi kao i djeca radnika na radu u inozemstvu, koji su imali najbolji uspjeh u radu i učenju, najniža materijalna primanja, odgovarajuće moralno-političke kvalitete (koje su se uklapale u sliku samoupravne socijalističke ličnosti) i ujedno su zadovoljavali kadrovske potrebe jugoslavenske privrede. Stipendiranje općenito ostvaruje osnovne namjere stipenditora kroz kriterije koji se postave, a moraju se ispuniti da bi se dobila stipendija. Na primjeru Titova fonda, osnovne funkcije i namjere stipenditora – u ovom slučaju države, odnosno svih društveno-političkih organizacija koje su osnovale Fond – jesu odgojno-obrazovna, socijalna, kadrovska i idejno-politička. Preko stipendije Titova fonda nastojali su se ostvariti dugoročniji ciljevi: formiranje generacija stipendista, uspješnih ljudi, budućih istaknutih osoba u raznim područjima koje bi promovirale osnovne postulate socijalizma. Osnovni cilj odgojno-obrazovnoga sistema bio je da utječe na formiranje *samoupravne socijalističke ličnosti*.

⁵⁰ Isto.

Izvori i literatura

Arhivski izvori

- Arhiv Bosne i Hercegovine, Sarajevo, Titov fond za stipendiranje mladih radnika i radničke djece Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine
- Arhiv Jugoslavije, Beograd, Titov fond za stipendiranje mladih radnika i radničke dece

Intervjui i upitnici

- Intervju s T. K., 6. 10. 2011.
- Intervju sa I. Š., 15. 9. 2011.
- Upitnik M. T., 10. 10. 2011.

Objavljeni izvori i literatura

- ANTONIĆ, Zdravko ...et al., *Istorija Saveza komunista Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 1990.
- ČUSTO, Amra, *Uloga spomenika u Sarajevu u izgradnji kolektivnog sjećanja na period 1941–1945. – komparativna analiza*, Sarajevo, 2013.
- DOBRIVOJEVIĆ, Ivana, “Između ideologije i pop kulture. Život omladine u FNRJ 1945–1955”, *Istorija XX veka*, 28/2010., br. 1
- DUDA, Igor, “Djeca socijalističke domovine. Izgrađivanje pionirske tradicije u Hrvatskoj 1950-ih godina”, u: *Socijalizam na klupi. Jugoslavensko društvo očima nove postjugoslavenske humanistike*, ur. Lada Duraković i Andrea Matošević, Pula – Zagreb, 2013.
- JAKOVINA, Tvrtko, “Tito je mladost, mladost je radost”, u: *O Titu kao mitu*, ur. Nevena Škrbić Alempijević i Kirsti Mathiesen Hjemdahl, Zagreb, 2006.
- *Kakanj – monografija*, ur. Miodrag Čanković, Sarajevo, 1987.
- KOREN, Snježana, *Politika povijesti u Jugoslaviji (1945–1960)*, Zagreb, 2012.
- LIČINA RAMIĆ, Aida, “Stipendiranje u Bosni i Hercegovini”, *Historijska traganja*, br. 9, 2012.
- LIČINA RAMIĆ, Aida, “Titov fond za stipendiranje mladih radnika i radničke djece SR Bosne i Hercegovine (1974–1986)”, *Historijska traganja*, 2013., br. 11
- LUKIĆ Radomir i PEČUJLIĆ Miroslav, *Sociološki leksikon*, Beograd, 1982.
- *Mala enciklopedija Prosveta*, tom 2, Beograd, 1986.
- MEĐOVIĆ, Desimir, “Ekonomski značaj dobrovoljnog omladinskog rada”, u: ANTONIĆ Zdravko ...et al., *Revolucionarni omladinski pokret u Bosni i Hercegovini*, knj. II, Sarajevo, 1984.

- MIHAILOVIĆ Srećko, SPASOJEVIĆ, Grujica, *Tito na radnim akcijama*, Beograd, 1979.
- MITROVIĆ, Momčilo, “Osamdeseti rođendan Josipa Broza Tita”, *Tokovi istorije*, br. 3-4, 2008.
- NAMETAK, Muhamed, *Kulturni tokovi i stvaranje “socijalističkog društva” u Bosni i Hercegovini od 1945. do 1952. godine*, magistarski rad, Filozofski fakultet u Sarajevu, Sarajevo, 2012.
- *Pedagoški leksikon*, ur. Anka Jakšić, Beograd, 1996.
- PETRANOVIĆ, Branko, *Istorija Jugoslavije 1918–1988*, Beograd, 1989.
- PIŠKOREC, Velimir, “Sunčanim stazama. Autobiografske bilješke o ideologizaciji mladih u socijalizmu”, u: *O Titu kao mitu*, ur. Nevena Škrbić Alempijević i Kirsti Mathiesen Hjemdahl, Zagreb, 2006.
- PLETERSKI Janko ... et al., *Istorija Saveza komunista Jugoslavije*, Beograd, 1985.
- POLIĆ, Milan, *K filozofiji odgoja*, Zagreb, 1993.
- POLIĆ, Milan, *Odgoj i svije(s)t*, Zagreb, 1993.
- *Politička enciklopedija*, ur. Milutin Srđić, Beograd, 1975.
- SELINIĆ, Slobodan, “Počeci socijalističkog Novog Beograda - prva faza izgradnje Novog Beograda 1947–1950”, *Tokovi istorije*, br. 4, 2007.
- *Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*, 1973., 1984.
- TUBIĆ, Risto, *Enciklopedijski rječnik marksističkih pojmova*, Sarajevo, 1974.
- VUČETIĆ, Radina, *Koka-kola socijalizam. Amerikanizacija jugoslovenske popularne kulture šezdesetih godina XX veka*, Beograd, 2012.

SUMMARY

IDEOLOGISING OF YOUTH IN BOSNIA
AND HERZEGOVINA IN THE CASE OF TITO'S
SCHOLARSHIP FUND FOR YOUNG WORKERS
AND WORKERS' CHILDREN IN THE SOCIALIST
REPUBLIC OF BOSNIA AND HERZEGOVINA, 1974-1986

Ideologising of young people was being implemented from an early age in multiple ways and by different means, through the press, education, youth organizations' activities and the like. One of the instruments of the educational policy, which served in ideologising of youth, were also scholarships. Scholarships, as a special form of achieving scholarship recipient's goals, were being directed through accurately determined criteria for awarding scholarships. Thus, they were under the control of those who were in charge of awarding scholarships. Although in the Socialist Federative Republic of Yugoslavia and the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina, as its constituent unit, there existed a large number of organizations and funds which awarded scholarships, Tito's scholarship fund for young workers and workers' children particularly stood out by its characteristics and organisation. Its ideological and political function had been demonstrated in several ways, from monitoring the moral and political suitability of scholarship candidates and their parents to encouraging socio-political activities of scholarship recipients through various actions, organizing brigades of Tito's fund for participation in youth labour actions and the like. Tito's scholarship fund sought to influence the formation of young and successful generations of people, or to exercise the basic education policy with the aim of creating *self-governing socialist persona*.

Key words: Tito's scholarship fund for young workers and workers' children in the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina, Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina, Socialist Federative Republic of Yugoslavia, Scholarships, Ideologisation, Youth labour actions